

politiques d'autres États voisins contraignaient la Pologne à pourvoir à de bonnes relations avec la Turquie pour s'assurer la sécurité de ce côté. Il n'était donc pas dans l'intérêt de la Pologne — prenant en vue les conséquences — de donner cause à un important conflit par un simple démêlé limitrophe à propos de bacs sur le Dniestr.

w XVIII w., „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych“, 1951, XIII; J. Reychman, *Życie polskie w Stambule w XVIII w.*, PIW, Warszawa 1959.

JAN CIOPIŃSKI

KÉSİK BÂŞ KİTÂBÎ, VARIANTE DE KAZAN

I. Texte

Dans la bibliothèque de la Chaire de Philologie Orientale de l'Université Jagellonne à Cracovie se trouve un vieil imprimé de l'année 1846, enregistré sous le N° 5573, intitulé *Késik Bâş Kitâbî*. Il a été exécuté dans l'Imprimerie Asiatique de l'Université de Kazan par les soins d'un bourgeois de Kazan, nommé Hasan Mürtezi-oglu Maksutov. Ces informations, ainsi que la date de l'impression, se trouvent à la dernière page après le texte même de l'oeuvre.

Késik Bâş Kitâbî, dont nous allons présenter la variante de Kazan, appartient aux récits religieux en vers, si nombreux dans la littérature turque. C'est la geste de Ali, gendre du Prophète Mohammed. Vasfi Mahir Kocatürk, auteur d'une grande *Histoire de la littérature turque* — mort hélas prématurément — comme auteur de *Késik Bâş Kitâbî*, indique un certain Kirdeci Ali provenant de Konya et admet que celui-ci a vécu sans doute avant le XVe, peut-être même au XIIIe siècle, à en juger par certaines propriétés linguistiques du texte dont Vasfi Mahir Kocatürk s'est servi dans son livre en y donnant un résumé de ce récit, en citant des fragments, en insérant enfin le fac-similé de la première page du manuscrit daté de 1461¹.

La variante de Kazan de cette oeuvre turque-anatolienne possède des propriétés linguistiques, caractéristiques du *türkî*

¹ V. M. Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, pp. 144—146.

littéraire de l'Asie centrale, tout en gardant beaucoup de formes typiques pour le ture-anatolien.

Sans aborder encore l'analyse du sujet, sans en faire la traduction et, surtout, l'analyse linguistique, on commence par la publication du texte de cette variante de *Késik Báš Kitābý*. Ce texte a été imprimé en caractères arabes. Son orthographe n'est cependant pas toujours conséquente. Par exemple le nom *er* — 'homme' en principe noté sous forme de *ér* = اير apparaît aussi sous forme de *är* = ار; de même à côté de *kélmäk* = كلمك on trouve *kälmäk* = كلمك; à côté de *irdüm* = ايرديم apparaît *irdüm* = ايردوم. Le suffixe du datif n'est non plus toujours noté conséquemment; il apparaît le plus souvent sous forme de *gá* = كا, mais il arrive de le trouver aussi sous forme de *γá* = غه. L'alternance de غ avec ع, خ avec ح etc. est probablement due aux erreurs d'impression.

Le système de transcription, adopté ici, a pour but en principe de mettre au point le plus minutieusement possible le tableau phonétique et les détails exprimés par les caractères arabes. Notre transcription a été basée, à quelques différences près, sur le système de transcription de A. Zajaczkowski dans son livre de Kalila et Dimna². On a pris comme principe — à part des cas évidents — que des consonnes atones apparaissent dans la position initiale et finale. Par contre les consonnes dans les suffixes, ou les consonnes dans la position intervocalique sont toniques. C'est ce qui se rapporte surtout au signe ك. Le signe ð dans des mots de provenance arabe est noté comme z, tandis que dans les mots tures est noté sous forme de d.

Notre texte n'est pas vocalisé. Néanmoins nous notons les voyelles en nous appuyant sur la lecture traditionnelle des voyelles dans les textes tures, écrits en caractères arabes. En même temps nous signalons scrupuleusement tous les cas dans lesquels les voyelles ont été montrées au moyen des *matres lectionis*. C'est ce qu'on a montré dans la transcription au moyen des accents aigus.

Il faut ajouter encore que notre imprimé de Kazan est très bien lisible, et que les erreurs d'impression (par exemple le manque de point au-dessus d'un caractère) ne rendent pas impossible la

² A. Zajaczkowski, *Studia nad językiem staroosmańskim I*, Kraków 1934, pp. XXIII—XXVI.

comprehension des mots. Cet imprimé, exécuté sur du vélin, contient 16 pages numérotées aux dimensions de 17×10 cm. Le texte même compte 268 vers, c.-à.-d. 134 *bäj't's*.

Transcription

Voyelles: a, o, u, y; ä, é, ö, ü, i

á, ó, ú, ý; ä, ö, ü, í (tur. avec *mater lectionis*)

ā, ō, ī, ū (ar.-pers. avec *mater lectionis*)

Consonnes: b, ċ, d, d (ð tur.), f, g (ك), ġ (غ ar.-pers.), h (ه), ħ (ح), ĩ (ج), j, k (ك), l, l (ل tur.), m, n, p, q (ق), r, s, s (ث), s (س), š, t, t (ط), v, z, z (ð ar.), z (ض), z (ظ), γ (غ tur.), ž (ج), ŋg (ك), ' (ع).

≈ = ى = ,

≈ = ى = ,

≈ = ى = (hämzä),

— ى — = täšdid.

[1]

késik báš kitābý

2

bism-illāh-irrahmān-irrahīm
bášláyalý sözi bism-illāh ilā
dúrušálym túní kúní Allāh ilā
ústümüzdä Haqný hāzýr kōrālim
Muṣṭafā-nyñg žāma'atýnā érālim
sözlāgānim bir hūb édgü dāstān
kim kōñgöl-lār šādi qýlán dōstān
dünjādä hūb hūb iślār kōb turúr
hič múnýñg ték birí taqý jóq turúr
Tāñgrí äjtúr arslānymdúr ól 'Alī
ól 'alī ól sāhi ól vāli
ól 'Alī-ning érliginí sanálym
nažym birlä bir hūb šārħín qýlālym
bir hikājat káldí tilimgä äri
sözlāgānim haq qýlúr irsä Jāri
haq Jāri qýlsä bú tilim sözlāgāj
Muṣṭafā-nyñg mu'žizātyn šārħ äjlāgāj
mü'min-lār iṣitib qályājlar tāñgā
hōš šalavāt bārib idgājlar aňgā
Räsül óltúrmyš idí tōrt jār ilā

(1)

(11)

3

ótúz üç minḡ ṣaḥābā žümlä bilä
 baqār irdi Räsül-ning aj jüzinä (21)
 qulāq dūtüb tiḡlār irdi sözinä
 kördilār bir kēsik adām bāšyný
 jyḡlájú kirdi tōkdí kōz jášyný
 gövdāsí jóq bir ‘ažājib bāš írúr
 šāhīd írúr íkí kōzί jáš írúr
 nā gövdāsí nā adāqý nā élí
 bir kēsik bāš-dúr hāmān sōzlār tili
 saqālý aq hām jüzündín nūr čyqār
 kōzί qamār hār kim jüzinä baqār
 jüzín úrdý tófrāqýā qýldý zārī (31)
 zārī zārī jyḡlādý Pājgambārī
 Pājgambār aný kōrúb qórqtý žāný
 túrá káldí Tāḡrī-ning arslāný
 tīlār irdi ól bāšý kōtūrmāgā
 Muṣṭafā-nyḡ qátýnā káltūrmāgā
 ničā kim zōr ājlādí kōtūrmādí
 zār_rā miṣqāl jārimdín tābrātmādí
 ḥajrān qáldý ‘Alī-ning úš_sý kītār
 ól bāš ājtūr jā Räsül ‘Alī nētār
 quv_vātín mú synājúr ‘Alī maḡā (41)
 ājtib idgil bérmasún zaḥmāt aḡā
 ‘Alī ték hām minḡ ‘Alī bóhúr írsā
 bārčā bir bóhúb maḡā kálúr írsā
 bārčāsý bóhúb mānί kōtūrmāgāj
 zār_rā miṣqāl jārimdín tābrātmāgāj
 zīrā kim Allāh didārín kōrmišām
 murādým maqšūdýmā hām érmišām
 bī-gümān Allāh turúr mānim bilä
 sōzlāšūrmān túní kúní Allāh ilä
 éllí kázín bārmyš irdim mām ḥaž_žā
 ḥajr qýldúm kōb ačā jálān_yāčā
 čyqār irdüm jár jüzinä at ilä
 čyqār irdüm kōkgā mu_žizāt ilä
 čyqār irdüm fārištālār qátýnā
 gāh kirār irdüm adām šuratýnā
 ism(-i) a_žam du_āsýn óqúr idim (51)

4

5

‘Isā birlä mām namāz qýlúr idim
 Qal_ā-yi Nūrī mānim šāhrīm idí
 Ḥyzyr Iljās mūnis hām jārim idí (61)
 jūrúr irdim mām Ḥyzyr Iljās ilä
 kōrār irdim bāšqā nā jázmyš ólā
 bir ḥalālym bir ḥūb óḡlúm bār idí
 ól íkisí mūnis hām jārim idí
 gövdām ilä óḡlūmný dév jādí
 jā Räsül-ullāh šāfā‘at qýl dédí
 hām ḥalālym aldý kirdi qujúýā
 qyḡ_yú qójmāz kōzlārimní újqúýā
 gār šāfā‘at qýlmasāḡ mūdā maḡā
 járyn andā da_vāčý-mām mām saḡā
 ‘Alī ājtūr jā Räsül mām bārājyn (71)
 zūlfiqār ilä čigārín járajyn
 jā mām olām jā dév bāšýn kēsām
 Ḥaq ‘inājāt qýlúr írsā mām bāsām
 qútqarájyn dév éлиндín ‘avratý
 jóq írsā mām minmājin Dūldül atý
 hām érānlār māžlisindā túrmājyn
 hām taqý ér da_vāsýný qýlmājyn
 Räsül ājtūr jā ‘Alī bārmā aḡā
 bilmās-sān kim zāvāl kalgāj saḡā
 ‘Alī ājtūr jā Räsül bāry-saram (81)
 bāšýmā nā jázmyšýn kōrī-sārām
 mindí Dūldül baḡlādý zūlfiqārī
 Ḥasan birlä Ḥüsājn qýldý zārī
 ‘Alī-ní úzātdýlār bir mānzillā
 ótúz üç minḡ ṣaḥābā žümlä bilä
 ‘Alī kītār ól kēsilmiš bāš ilä
 ṣaḥābālār qájtýlār kōz jášilā
 ‘Alī sūrār öjlā kim Dūldül atý
 bārúr ól kēsik bāš andýn qatý
 qanátý bārdúr dégāj-sān kim účār (91)
 oq atýmý Dūldül ilgārī kītār
 óqúr muṣḥafý hār dām ḥatm étār
 táy táš jātmās júmārānyb kītār
 bāš namāz qýlúr ‘Alī vaqtý bilä

6

7

bás taqý namāz qýlúr 'Ali bilä
 'Ali öbär ol kəsik bás jüzindín
 jängi birlä sýrtär jäsýn közindín
 jätí tüní küní čünki kítđílär
 nā gāhān bir şahrājä érişđilär
 'Ali kördi bir ulúy qujúy turúr
 ol kəsik başdýn şórär bú mú turúr
 'Ali äjtúr ol arā mú bú arā
 qájú dév aldý hátúnynğny irä(?)
 ol bás äjtúr jā 'Ali bú arādúr
 qujúy ičrä dévgä nā čärädúr
 'Ali qatý baqär ol dām Düldülä
 minğ bás jüz qúláč kāmānd özi bilä
 ol kāmānd uçýn qujújä bayladý
 Düldül ilä ol kəsik bás bayladý
 kāmānd uçýn túttý 'Ali öjlä kítär
 ol kəsik bás óqúr muşhaf hatm étär
 kāmānd uçýn tútdý 'Ali élinä
 Tängri atyný keltürdi tilinä
 'Ali baqtý qujúnyñg túbí jyráq
 kāmānd äjtúr kāmānd éлиндin jyráq
 ism(-i) a'zam du'āsýn óqúr idi
 kāmānd uçýn 'Ali öldäm baqär idi
 inär irdi 'Ali Allāh dér idi
 şahābälär žümlä qyđýrúr idi
 jätí küní hām tüní inär idi
 gāh básý gāh adáqý tönär idi
 sākizinči kün adáq tégdi jārā
 bir dām óltúrdý 'Ali 'aqlýn tērā
 'Ali-ning 'aqlý kaldi ačdy kōzín
 säžďäğä bārdý Haqyā úrdý jūzín
 'Ali baqtý kördi bir tāmīr qapúy
 säžďä qýldý Tängri-gä qýldý tapúy
 tártđý qóbārdý kördi ulúy sārāj
 bir hátún óltúrmyş irdi júzi aj
 júzi kōrgi sārājyā nūr äjlāmiş
 Tängri-ning 'aşqý žānyā kār äjlāmiş
 namāz óqúr ol aḥirāt hátúný

(101)

(111)

(121)

(131)

ah étär kōkgā čyqār hām tūtüní
 kōz jāsý säžďä jārini bulýamyş
 ol kəsik baş-nyñg ḥalälý bú imiş
 'Ali kördi jinā bir ulúy sārāj
 andä bás jüz müslimān bāyly jyłaj
 bārčäsý-nyñg él adáqý bāylydúr
 dév éлиндin čigārlār dāylydúr
 čāyryštýlār jā 'Ali kim dād tājú
 dév éлиндin bizgä mādāt tājú
 minğ idük žümlāmiş bás jüz qójdý
 kündä bāšimizi šójúban jādi
 'Ali äjd-di kim tēdi māni sizä
 múnlar äjd-di Muşafä kaldi bizä
 bú sāt mündä 'Ali kēlūr tēdi
 bú dév anyñg éлиндin olār tēdi
 zāhi ér kim sözi anyñg ön kālā
 žümlä pünhān islāri ma'lūm olā
 'Ali čünkim kirdi öldām sārājā
 dévni kördi oḥšār ol minārājā
 bārmāqlāry oḥšār adām gövđasi
 minğ jāsýndýn kāčmiş irdi ol 'āši
 kumbādä oḥšār idi anyñg básý
 qýlmāmyş ömrindä ol ḥajr isi
 nāfāsni tútyb élä hām zūlfiqār
 qal'ā bürčinä tēgār irsä baqär
 'Ali baqtý úrdý él zūlfiqārā
 újúr irkān dévni qýlā pārā
 kērú qájdý ózinä äjtúr jā 'Ali
 Tängri arslānym tēdi sāni vāli
 újúr dévni óltürmək irlik dāgil
 jamān aḥ birlä jürümāk jaḥšý dāgil
 imdi sän újúr dévni óltürürsän
 'ālāmní kändüzingä küldürürsän
 na'rā úrdý bir kázín újānmadý
 na'rā úní žānyā bójānmadý
 ikinči na'rā úrdý hām ol gāzi
 tánglāndý táy tās žümlä jāzý
 ol dév újāndý tört jārú(?) baqär

(141)

(151)

(161)

(171)

küfr sözlär azyndyn ótlar saçar
 sänmü kældüñg jä 'Ali düšmānymyz
 sāniñg éligiñgdin çyqar mü žānymyz
 sänmü kästüñg münčä dévlār bāsýn
 sänmü tóktüñg münčä dévlār qánýn
 hālā mǎn bǎrām tédim andā sañgā
 sāni mündä kim bérīb iddi mangā
 'Ali äjtür Haq bérīb iddi māni
 pārā pārā qýlāram bú dām sāni
 dév äjtür bú sǎ'at sāni jājam
 dünjādä nǎ hič müslimānný qójam
 nǎ sāni qójam nǎ hōd Pājgambāri
 jyqājyn Māk-kā Mādīnā šāhrini
 nǎ düšmānný qójam nǎ gāziñgizi
 bú žihāndä qójmām hič birinģizi
 olja tēdi jürüdi taqdīr bilā
 miñg bātman gürzūsin ōzi bilā
 aldý gürzi hamlā qýldý 'Ali-gā
 'Ali taqý qálqan aldý āligā
 öjlā úrdý dév óldām gürzūni
 kim 'Ali bātdý järgā tizi tāñgi
 titramādi 'Ali-ning óldām eli
 hič tagaj-jür bólmādy ól šāh vāli
 syčradý mindi óldām táš ūstīnā
 šükr étđi sāždā qýldý dōstīnā
 dév äjtür ólmādiñgmü jā 'Ali
 Kūh Qāfi irsāñg pārā qýlām sāni
 hamlā üč qýldý 'Ali hām ólmādi
 qydyrúban nǎ étmišini bilmādi
 čünki nāvbat 'Ali-gā tégti jinā
 'Ali úrdý élin zūlfiqārīnā
 'Ali äjtür jā māl'un bārmaq kōtār
 Tāñgrī-ning birliginā iqrār kātūr
 ól dév äjtür tamām miñg jašādym
 münčä 'omrūm qydyrsyný jamādim
 čün bú sózni išitdi dévdin 'Ali
 mindi táš ūstīnā óldām šāh vāli
 čaldý andýn zūlfiqārī bāsýnā

(181)

(191)

(201)

käčdi kitdi érdi anyñg žānyñā
 čünki óltürdi ól dévni 'Ali
 Tāñgrī-ning arslānydūr ól šāh vāli
 ól sārāj-nyñg éšiginī ačdyłar
 'Ali ūstīnā dévlār tūšdīlār
 'Ali úrdý óldām ól dévlārā
 čaldýyñčā qyrār irdi ér érā
 'Ali dévlār bāsýny kēsār idi
 dévlārniñg jūzinā bāsār idi
 üč jüz dév óltürdi ól kǎn 'Ali
 Tāñgrī-ning arslānydūr ól šāh vāli
 čünki bú išni 'Ali-din kōrdīlār
 taqý andā túrmādyłar kitdīlār
 čünki 'Ali dévlārni kōrmādi
 žümlā dév ól arādā túrmādy
 kældi bās jüz müslimānný čišti (?) élin
 ulāštý bārčāsýnā dév mālýn
 hār birisi kōtārīnčā aldýlār
 ól zāmān qujūy tūbinā bārdýlār
 äjtür anlār jā 'Ali biz nētālim
 bú qujūdyā bizni hīlā qýlālym
 qanātymyz jóq turúr kim üčqājmyz
 jā ūzāñgūmiz jóq kim mingājmyz
 bizlār mägār bú qujūdyā ólgājmyz
 taqdīr ilā biz kim mündä túrājmyz
 'Ali äjtür siz tūtūñg himmātlārī
 bārčāmyzγā Haq qýlūr irsā jāri
 'Ali qýlūr du'āsýn bāsýn ačār
 du'āsý qabūl bóhúb 'aršā kēčār
 Haq Ta'ālā Žābrāil-gā bujūrdý
 bulārný ōz qanātyngā kōtārdđi
 čünki tamām étđi du'aný 'Ali
 qujūy ūstīndā kōrdi kändūlārī
 bú bās jüz müslimān 'avrat ilā
 kōb šükrār qýldýlār 'Ali bilā
 šād harām jürüdlār múnlār ilā
 bārčāmyzγā murād dājū Haq ólā
 čünki išitdi Rāsūl 'Ali kālūr

(211)

(221)

(231)

(241)

Tāngri-niṅ arslāny vāli kālūr
 žümläsi qārşu kälüb körüştälär
 Tāngri-gä şükr aṣḥāb köb qýldýlär
 ól késik bāş kälđi Räsül qátýnā (251)

Räsül aldý any óldām ālínā
 du'ā qýldý ól késik bāşqā Räsül
 Haq Ta'alā du'āsýn qýldý qabül
 ól késik bāş bir jigit bōldý jinā
 éi adāqý žümläsi kälđi jinā

dürüst bōldý žümlä aṣḥāb kördilär
 Haq idi-niṅ şun'ýnā tānglāndýlär
 ruḥṣat täjü hátúnýn ysmārlādýlär

16 qúb-qúrúy sügāklārī qávuşdýlär
 ólý-nyṅ étín dév jāmiş idi (261)

qúrumýş süngāklārī qálmyş idi

Haq Ta'alā aṅgā žān báyyşlādý

zāhī ḥyl'at kī tarāfāt ājlādī

Māvlānā šāms tārāzī jārýnā

sān tégürgil 'āžizlār murādýnā

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt

piş qadām ūstādýmyznyṅ rüḥý šād.

*

Qazán-iskí méş şanín Ḥasan Mürtäzi-óly Maqsūtof-nyṅ ḥarā-
 žātý ilān nāfi 'ibād-ül-müslimīn ūčün óqújánlārdān du'ā-i ḥajr
 ümīd édüb Qazán Ünivērsitēti-niṅ Aziјátskój nām ṭab'ḥānāsīdā
 ḥazīnālikdān bāşmā ólunmuşdūr 1846 neý sāndādā.

ANDRZEJ CZAPKIEWICZ

AL-IDĀFA IN THE ARABIC DIALECT OF MŌŞUL AND MĀRDĪN

1. One of the characteristic features distinguishing the contemporary Arabic dialects from the classical language is the lack of *i'rāb*, i.e. of auslauts, both at nouns and verbs, caused by the laws of economy, a very relevant factor in the development of the language. This lack of auslauts has involved the reduction of flexion and, often, the liquidation of the opposition which once permitted the identification of the reciprocal relation between two juxtaposed lexemes representing two different forms, now deprived of their external exponents. This is e.g. the case with Arabic nouns, especially with the identification of the noun's syntactic function of genitival character, the subject and object of a sentence being easily identifiable thanks to the syntactic environment. This situation forces the dialect to look for substitutional means of expression in order to prevent the incomprehensibility of transmission.

The aim of the present paper is the description of status constructus (*al-idāfa*) in the dialect of Mōşul and Mārdīn, with special regard to the ways in which the dialect in question compensates the lack of flexional opposition between *nomen regens* and *nomen rectum*.

2. The inserted below examples of *al-idāfa* come from the folkloristic texts from Mōşul and Mārdīn collected and published by Socin¹. They have been arranged according to the frequency

¹ Albert Socin, *Der arabische Dialekt von Mōşul und Mārdīn*, Leipzig 1904.